

Viljan att förstå de grekiska myterna

av Lars Rydbeck

Jean - Pierre Vernant: *De grekiska myterna återberättade av Vernant*. Universum, Gudarna, Människorna
Översättning Karin Sjöstrand
Fackgranskning Jan Stolpe
Forum, 2000. Ca 332 kr
Jean - Pierre Vernant: *La volonté de comprendre. Entretiens avec J - P Vernant*.
Éditions de l' Aube, 1999. 69 FF

I intervjuboken *La volonté de comprendre* (Viljan att förstå) säger grecisten J-P Vernant att grekerna älskade att göra upp kataloger över saker som utesluter varandra: antingen är *detta* sant eller så är *detta* sant, men inte båda sakerna samtidigt.

Kineserna däremot (och här följer Vernant den engelske vetenskapshistorikern Needham) fungerade med ett "och": detta är sant *och* detta är *också* sant. Det var därför vetandets utveckling i Kina slog in på andra vägar än hos oss där matematiken och den experimentella fysiken blev förhärskande. Det som kineserna gav sig hän åt , fenomen som man bara hört talas om, fakta som inte går att ta på, fick hos grekerna rum i deras mytologi.

Även i fråga om religionen är skillnaderna mellan grekerna och kineserna uppenbara. Jacques Gernet (son till Vernants avgudade lärare Louis Gernet) har visat att när jesuiterna anlände till Kina och ville förklara den unike kristne guden, så förstod inte kineserna ett ord av deras utläggningar, eftersom de inte tänkte i dessa banor.

J-P Vernant, i år 86 år gammal, använder uttrycket "viljan att förstå" om grekerna. Emellertid kan man mycket väl använda frasen om honom själv. De intervjuande radiojournalisterna får honom lätt ut på djupt vatten, såsom framgår av mina exempel ovan om skillnaderna mellan forngrekiskt och fornkinesiskt psyke.

La volonté de comprendre publicerades i november i fjol. Precis samtidigt gav Vernant, som åtminstone i Amerika är den mest kände och omtalade europeiske antikforskaren, ut en liten bok på drygt 200 sidor med återberättelser av den grekiska mytologin.

Det ligger något härligt oakademiskt i detta att en gammal berömd antikforskare sätter sig ner och återberättar sagorna om de grekiska gudarna och hjältarna för sitt barnbarn. För det var just det Vernant gjorde för ett kvarts sekel sedan. Tänk er för jämförelsens skull att Friedrich Nietzsche skulle ha återberättat de grekiska myterna och sagorna för Cosima och Richard Wagners barn när han var på besök i Wagnervillan i Tribschen vid Luzern och man sedan i något okänt arkiv upptäckt ett manuskript av Nietzsche: "Die Götter- und Heldensagen der Griechen, wiedererzählt für Kinder von Professor Dr. Fr. Nietzsche".

Vad är det för någon sorts mytologi som Vernant åstadkommit? Ja det är i alla fall inte någon handbok à la P:son Nilssons "Olympen" eller Kerenyis två volymer där "en gammal grek" återberättar - med många alternativversioner - gudamyterna och hjältesagorna. Vernant har i stället valt ut de delar av mytologin som han själv sysslat med i sin forskning och som han alltså hade presenta i huvudet när barnbarnet behövde något spännande för att kunna somna: "Det var en gång..."

Den gången skrev han inte ner sina återberättelser; förmodligen räckte det med stolpar. Vad som sedan hände var att Vernant på sitt sommarviste i den grekiska arkipelagen uppmanades av äldre och yngre vänner att berätta för dem det han berättat för sitt barnbarn och sedan förvandla muntligheten till något skriftligt.

Om det nedskrivna har Vernant följande gripande förhoppning (förordet s 14); "Jag har försökt berätta som om denna myttradition kan fortleva än i dag. Jag skulle önska att den röst som förr i tiden, sekel efter sekel riktade sig direkt till de grekiska åhörarna, den som nu har tystnat, på nytt gjorde sig hörd för dagens läsare, och att det är ett eko av den rösten som - om jag lyckas - fortfarande hörs på några av de här boksidorna."

Den svenska upplagan är mycket kompetent översatt av Karin Sjöstrand och fackgranskad av Jan Stolpe. Allt i originalet är med, även en 16 sidor lång alfabetisk förteckning över gudarna och hjältarna. Tyvärr innehåller inte originalet något namnregister med sidhänvisningar för den som t ex vill hitta var någonstans i boken Epimetheus, Kreon eller Leda nämns.

Jag antar att Vernant i stället vill att vi skall läsa boken från pärm till pärm i ett andetag och ta till oss helheten. De åtta huvudrubrikerna ser ut så här: Kosmos ursprung - Gudarnas krig, Zeus kungadöme - Människornas värld - Det trojanska kriget - Odysseus eller det mänskliga äventyret - Dionysos i Thebe - Oidipus i motgång - Perseus, döden och bilden.

Av översättningens 168 sidor myter och sagor upptar Det trojanska kriget, Odysseus, Dionysos och Oidipus 100 sidor, vilket klart visar vad Vernant koncentrerat sig på. Rent berättartekniskt hör återberättelserna av innehållet i Odysseen och myterna-sagorna kring kring Dionysos och Oidipus till de mest lyckade och dramatiskt verkningsfulla.

Låt mig välja ut ett exempel. Vernant berättar om sirenernas sång för Odysseus, som står där bunden vid masten men med öppna öron, en man som vill veta, och veta också sådant som han inte bör känna till (s 108): "Vad sjunger sirenerna? De sjunger för Odysseus som om de vore muser, döttrar till Minnet, de som inspirerar Homeros när han sjunger sina dikter, de som inspirerar aoiden när han skildrar hjältarnas stordåd. De sjunger: 'Odysseus, Odysseus du ärorike, du högt älskade Odysseus, kom, kom, lyssna till oss, vi ska säga dig allt, vi ska besjunga hjältarnas ryktbarhet, vi ska besjunga din egen ryktbarhet'. Sirenerna avslöjar Sanningen med stort S. --- Vad de säger till Odysseus är på sätt och vis det man kommer att säga om honom när han inte längre finns... när han

blivit den berättelsens Odysseus som människorna gjort honom till och vars äventyr jag håller på att minnas."

Vernant kan alltså inte låta bli att interfoliera sina återberättelser med tolkningar av myterna. Hans förklaringar tar ofta avstamp i etymologin: "I begynnelsen var mytens etymologi", förefaller han att tänka. Mytens mening avslöjas ofta i gestalternas namn; så är det t ex med Oidipus-sagan. Begreppen "halt", "valhänt" bildar en slags kontrapunkt i berättelserna kring Labdakos, Laios och Oidipus. Oidipus ställning är s a s hela tiden "totalt haltande".

Ofta används ett strukturalistiskt betraktelsesätt för att avtvinga myterna mening. De olika leden i berättelsen ordnas som plus och minus. Detta är påfallande i myten om Prometheus stöld av elden från Zeus och skapandet av kvinnan, en myt som Vernant forskat intensivt i. Kvinnan - Pandora - är en eld som Zeus släppt in i husen. Hon är en eld som dag efter dag förbränner sin make och gör honom gammal i förtid. Hon är den tjuvaktiga elden som svar på den eld som stulits. Vernants psykologiserande tolkning av Pandora-myten rimmar mycket väl med misogyn drag i den arkaiska grekiska kulturen.

Är dessa tolkningar sanna? Det beror på vad man menar med "sanning". I många fall ter sig tolkningarna till en början långsökta. Dock dröjer de kvar i minnet och påverkar det "mytiska" tänkande som ständigt försiggår i varje människas hjärna.

Vernant är osentimental. Hans stil är naken och avskalad, helt olik vanliga franska humanisters retoriskt-blomstriga idiom. Han skulle säkert gilla att jag som avslutning på denna anmälan av hans mytologibok sätter de tre första raderna i Hermann Hesses "Peter Camenzind": "I begynnelsen var myten. Liksom den store guden diktade och kämpade efter att uttrycka sig i indiernas, grekernas och germanernas själar, så diktar han igen dagligen i varje barns själ."